

## РЕЦЕНЗИЯ

за трудовете на доц. д.ф.н. Стефан Пенев, с които участва в конкурса за професор, по професионално направление 2.3. Философия, обявен в ДВ бр.91/2015 от 24.11.2015 г., за нуждите на секция „Религия, вярвания, светоглед“ - ИИОЗ – БАН

Доц. д.ф.н. Стефан Пенев участва в конкурса с 2 самостоятелни монографии: „Диалектическият логос на религията: Религиозната философия на абрахаимичните религии“, София, ИК Пропелер, 2015 и „Мистерии на юдаизма и християнството: Религия – Личност – Общество“, София, ИК Орион, 2005 /без: Предговор & гл.І, които са включени в дисертацията за придобиване на научна степен д.ф.н./, както и с 16 студии и статии. Кандидатът притежава научната степен доктор на философските науки, което според действащия Закон за развитие на академичния състав е предимство при участие в конкурс.

Книгата „Диалектическият логос на религията: Религиозната философия на абрахаимичните религии“ е не просто изключително обстоен труд по философия на религията, а предоставя на своите читатели сигурен ориентир в неизбродимите и подвеждащи лабиринти на съвременният религиозен и културен живот. Вложил десетилетия в изучаването на идеите на един от най-забележителните философи на всички времена — Георг Хегел и на неговия последовател от 20. в. — Алфред Уайтхед, авторът полага солидни основи за философско разбиране на абрахаимичните религии. Познавайки в дълбочина текстовете на най-изтъкнатите имена в западната философия и теология, свободно интерпретирайки възгледите на всепризнати юдейски и християнски богослови, той помества концепцията си в богат теоретичен контекст, който му позволява да достигне до неординарни и убедителни изводи.

За целите на своето изследване Стефан Пенев излага принципите на Хегеловата логика, както и на процесуалната философия на Уайтхед. Пред читателя се открива уникалната възможност да бъде въведен в най-трудните елементи на Хегеловата мисъл. Но освен ясна и изчерпателна картина на диалектическата логика, е представено и добре структурирано понятие за цялостната система на немския мислител. Възгледите на Уайтхед са също проследени с лекотата и елегантността на истински познавач и професионалист. Би било обаче неточно да смятаме, че д.ф.н. Пенев е единствено виртуозен интерпретатор на идеите на забележителни философски величия. Неговият собствен значим принос към диалектическата логика и към философия на религията осезаемо се долавя в хода на цялото изложение.

За да схване смисъла на религията в историята на човечеството, както и нейната съдба в съвременността, авторът разчита на метафизическия и на онтичния характер на диалектическата логика. Тази логика, в която получава израз спекулативният разум, разкрива перспектива към религията, така че да се схване нейната истина. Абсолютното трояко умозаключение на Хегел, където се разгръщат различните типове взаимодействие между всеобщо, особено и единично, е подето с изключителна вещина от Стефан Пенев.

С негова помощ, той успява да разкрие религиозността в онтологична, епистемологична и социокултурна светлина, с което доказва, че религията е „постигната, придобита, а не наложена ценност“.

Диалектичката логика се основава на противоречието, което е прието по такъв начин, че двете му страни не се унищожават взаимно, а се снемат, за да открият своята истина в нещо трето. Така се развива взаимоотношението между религиозното и светското в абрахамистичните религии, за да премине от необвързваща корелация в диалектически синтез. Авторът обаче подчертава, че би било неуместно да се прилагат похватите на диалектичката логика и, в частност, абсолютното тройко умозаклучение към Св. Троица, както са склонни някои изследователи. Стефан Пенев смята, че отношението на трите ипостаси в Св.Троица не подлежи на диалектичко разгръщане нито според тълкуванията на Западната теология, нито според Източното богословие, а още по-малко в разбирането на самия Хегел.

Масштабът на книгата несъмнено надхвърля чисто академичните цели. Сериозният теоретичен подход, проправя път сред въпросите относно съвременното значение на абрахамистичните религии и тяхното място в живота на отделната личност и обществото, както и служи за ориентир сред роящите се езотерични учения, новопоявяващи се религиозни секти и тайни братства.

Диалектичкият метод, прилаган в монографията, показва, че отношението на личността към религията преминава през четири етапа. На първия етап, за всекидневното мислене, религиозността се свежда до външно участие в ритуали и схващане на света чрез съждения за налично битие, в които не прозира нищо същински духовно. При втория етап господства негативната диалектика, изразяваща се в релационни съждения, представящи Твореца като въздаващ награда или наказание. Смишълът на противоречието остава скрит и то не се разрешава в снемане, а ударението се поставя върху различието; умозаклученията се извършват по аналогия. На следващия етап субектът осъзнава своята духовна природа и започва да търси смисъла на Универсума в съждения за необходимост. И едва при последния четвърти етап субектът преодолява съдбата и става част от Универсума като онтологизира абсолютното тройко умозаклучение. Тук вече се достига до спекулативното съждение, в което субектът и предикатът не само не са противопоставени, а стават взаимнозаменями.

Настоящият труд доказва сериозна философска подготовка и теоретични познания относно абрахамистичните религии, което изисква да се положат значителни усилия при четеното му. Книгата обаче щедро се отплаща за напрегнатото внимание и търпение. Тя представя разумно /в Хегелов смисъл/ изложение на религиозността в нейното историческо развитие и настоящо състояние, като оставя на читателя надеждата, че от сегашната задънена улица в нейното социокултурно, епистемологическо и онтологическо измерение ще бъде намерен философски изход.

Другата монография – „Мистерии на юдаизма и християнството: Религия – Личност – Общество“, София, ИК Орион, 2005 обръща специално внимание на

отношенията между църква и държава и личност-религия. Авторът търси отговор на значимия въпрос за водещата детерминанта на съдържанието на световните религии. Според него тя може да бъде открита по посока на архетиповете на колективно безсъзнателното, устойчивостта на страха от смъртта и неизвестното, необходимостта от консолидация на обществото и, не на последно място, филиацията на идеи. Стефан Пенев съумява да хвърли теоретична светлина върху понятията религиозност, сектантство, секуларизация и десекуларизация. Той представя убедителни доводи и успява да защити тезата за юдео-християнските и елино-римски корени на европейската цивилизация.

Д.ф.н. Пенев интерпретира възникването на юдаизма чрез детерминационен скок. Тази роля се изпълнява от миракулозни събития, преживявани от все още неинтегрираното съзнание. Изключителността на подобни събития оставя трайна следа в индивидуалното съзнание, както и в социално-политическия и културен живот като религиозен култ, религиозна общност, църква и държава, национална идентичност. Това е новаторска и продуктивна теза, позволяваща на автора да достигне до заключението, че в случая богословските концепции са единствено резултат, но не и детерминиращ религията фактор. Разгръщайки тази логика, Стефан Пенев показва как християнството също се характеризира с подобен генезис благодарение на филиацията на идеи и преосмислянето на съдържанието на юдаизма. За разлика от тях, останалите световни религии не водят началото си от битийен факт и екзистенциален скок, а тръгват от определени доктринални постановки. Изведеното принципно сходство между християнството и юдаизма дава основание на автора да направи опит за представяне на единен юдео-християнски мироглед.

Д.ф.н. Пенев умело използва Хегеловата концепция за духа, твърдейки, че организираната религиозност води до диалектическо снемане, при което природното и социално битие се превръщат в културно, а религиозната общност се осъзнава като дух. При този преход субективният дух достига до истината в обратен ред в сравнение с онтологичния порядък: това се извършва чрез доказване на религиозната истина и наслагване на идеи, при което се включват все по-големи общности в процеса на личната и социална културна дейност.

Всичко това показва, че не може да се говори за преодоляване на религията, нейното институционално снемане не довежда до отрицание, а бележи прогрес, при който личността е извършила саморазвитие. Изведени са социалните, личностно-екзистенциалните и държаво-образуващи функции на религията като отговор на екзистенциална потребност, осъществяване на психична интеграция на личността, регулиране на поведението и консолидиране на обществото. Монографията прави несъмнен принос към философското схващане за юдаизма и християнството.

Представените за участие в конкурса студии и статии обсъждат богата палитра от теми, разположени на пресечната точка на философия, религия и наука. Тези сфери на интелектуална дейност се оценяват като екзистенциални потребности на човешкия дух, в когото те са примирени в онто-истината на различията с единство в основанието. Независимо от различните области на приложение и трите сфери имат един и същи

предмет на изследване: човека, света и Бога. Като още по съществена характеристика се изтъква техният общ субект-носител, който е мислещият и познаващ човешки дух. Представлявайки предикати на духа, те са способни да развиват или, напротив, да доведат до деградация крайния човешки субект. При взаимното допълване на религия, наука и философия ученият/мислителят поема мисията по преминаване от сетивния наглед, през мисловната абстракция, за да достигне до мисловно конкретното. Подобна теза се оказва вариация на Хегеловата позиция за съпадението на предмета на религията и философията, който е Бог като висша истина.

Други въпроси, дискутирани в студиите и статиите, са тринитарността в богословието, диалектичната триада и абсолютните тройки умозаклучения на диалектичната логика. Доказва се твърдението, че юдаизмът става образец, следван от другите монотеистични религии. Показва се как световните религии са изградени от противоречиви единства, които служат за изпълнение на съществени субективни, трансубективни и социални функции.

Централно място е отделено на принципите на монотеизма и ортодоксалността в световните религии, които са определящи спрямо генезиса, детерминацията, социалните и личностните функции на религията. От тази перспектива се разглежда православието в България, като се прилага системен подход към историческите отношения между общество, религия и личност, църква и държава в България. Засяга се и идеята за личното безсмъртие и тезата за божественото всеприсъствие, които изискват активност от страна на вярващия и оптимистичен светоглед. Тази гледна точка приветства жизнеутвърждаващия подход на юдео-християнските концепции, които са съдействали за активността на личността и обществото. Подобно на монографиите, публикациите от по-късите жанрове подкрепят убеждението за висок професионализъм и новаторство.

С казаното дотук бих искал да изразя убедеността си, че представените трудове на доц. дфн. Стефан Пенев, с които той участва в конкурса за професор, по професионално направление 2.3. Философия, за нуждите на секция „Религия, вярвания, светоглед“ - ИИОЗ – БАН, напълно отговарят на законовите изисквания и академичните стандарти и поради това предлагам на уважаваното научно жури единодушно да гласуваме за присъждането на тази длъжност.

28.02.2016 г.

гр. София

Рецензент:

/проф. д-р Александър Гънгов/